

Nyhetsbrev XXVI Julen i Sverige (översättning från "Noël en Suède")

Lutefisk på norskt vis

Den här månadens nyhetsbrev är författat av vännen Alexander Scarlet och publicerat förra året i "Ditt och Datt – Bits and Pieces à Bâtons rompus". Ett elegant nyhetsblad på engelska och franska i första hand avsett för beskickningar, matroade och andra nöjeslystna. En mycket läsvärd liten tidning, som Alexander gett ut under flera år tillsammans med sonen Marc. Alexander lärde jag känna under mina år som källarmästare på Stallmästaregården i slutet av 1960-talet. Då han guidade exklusiva franska studiegrupper, på besök i vår vackra huvudstad. En fin kontakt etablerades och som Alexander sa en gång: "Det var praktiskt och bekvämt att bli mottagen av någon som behärskade det franska språket."

Några år senare öppnade jag mitt eget "lilla" värdshus på Djurgården och då "följde Alexander efter med sina fransmän". Han kom till Sverige 1952, via Frankrike där han växte upp (men vill helst inte nämna sitt födelseland). Om sig själv säger Alexander mycket fint, att "hans kultur är franskt och hans hem och levnadssättet är svenskt"

När jag läste "Julen i Sverige" första gången, fann jag ett innehåll så intressant och väl underbyggt historiskt att jag ville översätta texten till svenska. Således frågade jag parisvännen Ulf Essén, sakkunnig i franska språket om han ville översätta den. Vad vore livet utan vänner?!

Apropå julen, visste du att juletiden och en del av våra julseder härrör från Saturnalia och Roms midvinterhelg i antiken, som högtidlighölls den 17-23 december. Saturnus, åkerbrukets gud ansågs ha härskat under den gyllene tidsåldern då inga klasskillnader fanns. Därför passade husbondfolket upp på sina slavar under Saturnalie.

‘Bäste läsare tillönskas en riktigt God Jul och Gott Nytt år!

Gösta Nordén

Midsommar- och julfirandet är två viktiga helger i Norden som markerar årstidens växlingar. Midsommarhelgen firar sommarsolståndet, fruktsamheten och skördandet. Julen markerar vintersolståndet, slutet på de långa nätterna, ljusets och solens återkomst och de allt längre och ljusare dagarna. Dessa flertusenåriga högtider följer solens och årstidernas gång. När kristendomen kom till de nordiska länderna, vägrade folk att avstå från dessa "fester". Den kristna kyrkan placerade då sina byggnader på platserna för de druidiska ceremonierna och förlade datumen för sina religiösa högtider

Delikatesser i Östermalms Saluhall

till solstånden, som firades av hedningarna. Bacchus ersattes av Johannes Döparen och Jesus födelsedag flyttades fram cirka tre veckor för att sammanfalla med vintersolståndet. Men det betydde inte så mycket! Fest är fest och alla tillfällen till glädje och frid är välkomna, varje tillfälle till mänsklig samvaro måste med glädje tas tillvara.

Idag är jultomten huvudfiguren i den svenska, skandinaviska eller nordiska julen. För drygt hundra år sen kallades denna figur Sankt Nicolaus, namnet på ett helgon som lär ha sett dagens ljus i Batara i Mindre Asien år 270. Denne Nicolaus var en förmögen man, som anonymt skänkte gåvor till fattiga eller möjligen var det till tre unga döttrar till fattiga föräldrar för att göra det möjligt för döttrarna, som saknade hemgift, att finna en make (legend?). Det berättas också att han,

precis som jultomten, bar en röd vadmalskappa. Nicolaus blev biskop i staden Myra, som idag heter Demre. Han deltog i den berömda synoden i Nicaea (Isnik) där församlingen av kristna biskopar år 325 beslöt att

”Även kvinnor är mänskliga varelser” något som innan dess inte varit självklart för kyrkans ”fäder”. Detta beslut togs med endast en rösts majoritet. Var det Sankt Nicolaus? Biskop Sankt Nicolaus dog i Myra den 6 december 345 eller 352. Han vilade därefter i frid till år 1087, då några italienare, som hade träffat på hans benrester, förde dem som relikier till Bari. Invånarna i Bari försäkrar stolt ”de mortibus” att benresterna fortfarande befinner sig där trots romarnas lika 2 bestämda försäkran att relikerna förvaras i ett antikt marmorark, som idag används som altare i kyrkan Saint Nicolas de Carare. Medan synodens teologiska diskussioner pågick i Nicaea hanterade skandinaverna fortfarande stenyxor tillsammans med sina kvinnor, vars samhörighet med det mänskliga släktet ännu ej ifrågasatts. År 1087, då helgonets benrester anlände till Bari, hade skandinaverna äntligen upfunnit verktyg av brons och järn. Idag tar de emot helgonet i sina hem för att tillsammans med familjen fira jul kring matbordet och med granen på plats, för att enligt den urgamla traditionen välkomna att dagarna blir längre och för att fira Jesus senarelagda födelsedag.

Att fira ljusets återkomst var inte alldeles problemfritt. Innan man hängav sig åt frossandet måste man utöva kulthandlingar. Klanhövdingarna, som under århundradenas gång utvecklats till småfurstar eller till och med kungar samlade sitt folk på de heliga druidiska kultplatserna (nära de keltiska heliga platserna). Glädjen över att solen återkommit för att jaga bort vinterns mörker åtföljdes av offerandet av unghästar, tjurar, bockar, tuppar och kanske även slavar och söner till klanfurstarna. Offren var bönfällan om en stor och ymnig skörd som skulle firas mitt i sommaren (Midsommaren).

Det sägs att kung Arne, som hade tio söner, offrade en son om året till Oden under loppet av nio år. Varje offer skänkte honom ytterligare ett år att leva ty kungen, klanhövingen, kunde också offras i bönfällan om fruktsamhet och goda skördar. Arne dog i hög ålder innan han offrat sin tionde son som därmed räddades till livet. Vid ett annat offertillfälle dog kung Egil sedan han spetsats på hornet till den tjur han var i färd med att offra (en antik version av filmen L'arroseur arrosé).

Kung Fjorlner druknade i en tunna mjöd, gudarnas dryck, under ett gästabud för att fira vintersolståndet. Gästabud med borden dignande av grisar, hönor, kalkoner och andra matvaror resulterade ofta i matsmältningsproblem och fylleslag, vilket ända in i våra dagar får kurvan på dödsfallsstatistiken att stiga mellan festmåltiderna under jul och nyårsfirandet.

Småfurstarna var inte de enda som levde ett osäkert liv. Även gudarna kunde förlora sin ställning och degraderas till rekvisita. Gudarna Tyr, Ull och Heimdal ersattes med Tor och Oden, vilka i sin tur fick ge plats för den kristna Guden och den Helige Ande när utländska kristna missionärer kom från Nordtyskland och Irland.

På julafton stängs alla offentliga ställen från biografier till nattklubbar enligt sträng puritansk tradition: Ingen glädje skall finnas utanför familjen och den utsultne ensamman vandraren kan stirra in i de upplysta fönstren, gå längs girlangprydda gator och beundra de tända granarna på de öppna platserna. Men han kommer inte att hitta någonstans att stilla sin hunger eller skingra sin ensamhet med undantag av Frälsningsarmén eller något lyxhotell.

Efter att ha betraktat de frikostigt upplysta skyltfönstren återvänder vandraren till sin gård byggd i trä (endast 6% av den svenska befolkningen), sin villa (44% av befolkningen) eller sin lägenhet (50%). Bostaden har dekorerats med urklippa, veckade röda papperssiluetter av skäggiga dvärgar (tomtar) som hänger ihop i lång rad, stiliserade hästar eller gröna granar. Hemmet flödar av stearinljus, dockor, änglar och stjärnor av trä eller strå, sötsaker, frukt och nötter. Bordet dekorerats med blommor, röda och gröna pappersservetter, stjärnor, grankvistar, rödmålade ljusstakar och små prydsvarelser.

Julmåltiden börjar mellan klockan 16 och 18. På landsbygden och i vissa hem äter man i köket, där kopparkastrullerna speglar julgranens och bordets tända ljus. En varm och fet buljong väntar i en stor järngryta. Skinkan, som kokats i den lyfts bort. Om det är fråga om ett bra år kan det finnas kvar kött- och grönsaksbitar i buljongen där man doppar tjocka skivor rågbröd. Detta ”doppande” har gett namn åt hela dagen (Dopparedan). Lutfisk (torsk, långa eller gråsej) som torkats under sommaren på klipporna och som lagts i lut och serveras med grovkornig senap och en vit sås, utgör särskilt i södra Sverige, en av de mest typiska julrätterna. Var och en tar sedan för sig av den framdukade skinkan och korvarna, som blir kvar på bordet tills allt är uppätet av familjen eller av gäster som bjuds in de följande dagarna.

Chokladbutiken i Östermalms Saluhall

Julstämning i Östermalms Saluhall

Hos Fågel och Vilt i Östermalms Saluhall finns bl a julkrakonen

bröd placerades mitt på bordet och framför varje gäst. De fick stå kvar under hela helgfirandet. Med en ökad levnadsstandard förlorade brödet i betydelse och uppskattas numera mest av barnen.

Efter måltiden riktas allas ögon mot julklapparna som ligger under och omkring granen. Traditionen med julgran är ganska ny och härstammar från Tyskland. Den kom till oss kring slutet av 1800-talet. Tidigare brukade man pryda julbordet med plantlika figurer gjorda i trä i olika fantasifulla former. Julfirandet med sina presenter sitt kalasande sina lekar och danser pågick i väntan på att St Nicolaus i form av jultomten skulle komma för att dela ut gåvorna. Men han är inte ensam. Bland presenterna under granen finns samtidigt Djävulen närvarande i form av en halmbock. Denna närvaro går tillbaka till medeltiden. I jultid brukade prästen gå omkring på gatorna med en bock i koppel. Bocken representerade Belsebub eller ”den onde”. Bocken fann sig inte i att dras runt fastbunden vid ett rep i snön eller den kalla issörjan utan spjäpnade emot.

I våra dagar blir det alltmer sällsynt med julkrubbor under julgranen och jultomten visar sig alltmer sällan, men det är fortfarande i närvaro av bocken, djävulens symbol vid julgranen, som man firar den fröjdefulla julen tillsammans med familjemedlemmarna. Vi lever i en galen värld där människor trots ovedersägliga framsteg inom så många områden inte tycks kunna nå fram till ett humanistiskt ideal.

En God Jul och ett lyckligt Nytt År!

Alexander Scarlat

Rå besök i vännen Alexander Scarlats hem